

[itobiad], 2019,8 (4): 2591/2609

Evliliği Kolaylaştırmak: Geç Dönem Osmanlı'da İzdivaç İlanları

Facilitating Marriage: Matrimonial Advertisements in the Late
Ottoman Period

Fatma TUNÇ YAŞAR

**Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Bölümü**

**Asst. Prof., Yıldız Technical University, Department of Humanities and
Social Sciences**

ftyasar@yildiz.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-8623-4822

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 07.09.2019
Kabul Tarihi / Accepted	: 27.10.2019
Yayın Tarihi / Published	: 17.11.2019
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season	: October-November-December

Atıf/Cite as: TUNÇ YAŞAR, F. (2019). Evliliği Kolaylaştırmak: Geç Dönem Osmanlı'da İzdivaç İlanları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (4), 2591-2609. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/49747/616821>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YIGITOGU Since 2012 –Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

Evliliği Kolaylaştırmak: Geç Dönem Osmanlı'da İzdivaç İlanları

Öz

Bu makale, İkinci Meşrutiyet döneminde *Musavver Malumat-ı Nafia* dergisi, *Vakit* gazetesi ve *İzdivaç* dergisinde yayımlanan evlilik ilanları üzerinden geç dönem Osmanlı'da ilan vasıtasıyla evlilik arayışının sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamını tartışmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, ilan vasıtasıyla evliliği ortaya çıkaran koşulları, Osmanlı siyasi otoritelerinin teshil-i izdivaç (evliliği kolaylaştırma) politikasını, ilan vasıtasıyla evliliğin Osmanlı toplumunda nasıl algılandığını ve meşrulaştırıldığını, servet, maişet ve tarz-ı hayata dair malumat ile şekillenen izdivaç ilanlarının içeriğini ve bağlamını irdelemektedir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden ve yirminci yüzyılın başlarında pek çok köklü değişime neden olan modernleşme süreci, matbuat ve tedrisat alanında yaşanan gelişmeler, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı bu değişimin etkili dinamikleri arasındadır. Bu makale, izdivaç ilanlarının içeriğinde, adayların evlilik telakkilerinde, kendilerini tanıtmaya biçimlerinde ve karşı taraftan beklentilerinde ortaya çıkan çeşitliliğin geç dönem Osmanlı siyasi ve toplumsal hayatında yaşanan hızlı ve dramatik değişim ve dönüşümü birçok açıdan yansıttığını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Evlilik, İlan, Teshil-i İzdivaç, İkinci Meşrutiyet.

Facilitating Marriage: Matrimonial Advertisements in the Late Ottoman Period

Abstract

This article aims to discuss the socio-economic and cultural context of the quest for marriage on the basis of matrimonial advertisements, which were published in the *Musavver Malumat-i Nafia* periodical, *Vakit* newspaper and *Izdivac* periodical in the Second Constitutional era during the late Ottoman period. Within this framework, the article examines the conditions revealing marriage by means of advertisements, the Ottoman political authorities' policy for the facilitation of marriage (*teshil-i izdivac*), how marriage through matrimonial advertisements was perceived and legitimized in the Ottoman society and the contents and the context of matrimonial advertisements which were shaped with the knowledge about wealth, livelihood and lifestyle. The modernization process which had continued throughout the nineteenth century and resulted in many radical changes in the early twentieth century, the developments in the areas of press and education, the Balkan Wars and the First World War are among the most effective dynamics of that change. This article argues that the diversity in the content of matrimonial advertisements, in the views of candidates on marriage, in the ways of introducing themselves and in their expectations from another person reflects the rapid and dramatic change and transformation experienced in social and political life during the late Ottoman period.

Keywords: Ottoman, Marriage, Advertisement, Facilitating Marriage, Second Constitutional Era

Giriş

İkinci Meşrutiyet döneminde, *Musavver Malumat-ı Nafia*(MMN), *Vakit* ve *İzdivaç* isimli üç süreli yayında çok sayıda evlilik ilanının yayımlandığı ve ilan vasıtasıyla evlilik pratiğine geniş bir kesimin ilgi duyduğu görülmektedir. Osmanlı toplumunda ilan vasıtasıyla evliliğin ortaya çıkışı ve benimsenmesi, süregelen reform süreçlerinin somut adımlara dönüşmesi, alafranga hayat tarzının Osmanlı yaşayışına nüfuz etmesi, yayın faaliyetlerinin artması, toplumda okur-yazar oranının yükselmesi, mahalle örgütlenmesinin çözülmesi, geleneksel aile yapısının ve evlilik usullerinin sorgulanmaya başlanması, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata daha etkin olarak dâhil olması, daha önceden özel alan olarak görülen aile hayatı ve çocukların eğitiminin bir kamu meselesi haline gelmesi, savaşlar nedeniyle ailelerin parçalanması, geçim derdinin artması ve daha orta yaşlara ulaşmadan çok sayıda kişinin dul kalması ve buna çözüm olarak siyasi otoritelerin teshil-i izdivaç politikasını uygulamaya koyması gibi pek çok gelişme ile bağlantılıdır.

İzdivaç ilanı yayımlayan süreli yayınlardan ilki 26 Şubat 1914'te yayın hayatına başlayan *Musavver Malumat-ı Nafia* dergisidir. Dergi, 16 Nisan 1914 tarihli 8. sayısından itibaren evlilik ilanları yayımlamış ve son sayısı olan 6 Ağustos 1914 tarihli 24. sayıya kadar yayımlamaya devam etmiştir. Haftalık olarak yayımlanan dergi kendisini "fenni, edebi, içtimai ve iktisadi mecmua" olarak tanımlamaktadır ve tarih, edebiyat, sanat, felsefe, fen ve spor gibi yeniş bir yelpazede konu içeriğiyle yayımladığı yazılar ile toplumu çok yönlü olarak eğitmeyi amaçlamaktadır (Yıldırım, 2007: 21). Dergi başlıca gayesini ise dönemin ruhuyla uyumlu olarak "tekemmül ve teceddüd" olarak tanımlamaktadır (MMN 1, 1914: 1). Dergi okuyucularına hizmetini on maddede açıklamaktadır. Buna göre "İlmi, fenni, içtimai, ahlaki, edebi, kanuni, sıhhi, hissi, kalbi her suale cevap verir." ve "Vüs'-i beşer dâhilinde olan her müşkülü halleder." şeklindeki oldukça kapsamlı ve iddialı ilk iki maddeden sonra üçüncü maddede "Teshil-i izdivaca hizmet eyler ve izdivaç ilanları derç eder." ifadesine yer vermektedir (MMN 14, 1914: a5). Nitekim derginin içeriğinde aile ve evlilik meselelerini konu alan makalelere geniş yer verilmekte ve ilave sayfalarının önemli bir kısmını izdivaç ilanları doldurmaktadır.¹

İlan vasıtasıyla evlilik girişiminin ikinci adresi ise *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*'nin ilanlarını yayımlayan *Vakit* gazetesidir. Cemiyet'in kuruluş amacı uzun savaş yılları sırasında eşini, babasını, oğlunu ve kardeşini şehit veren ve bu nedenle geçim kaynağını kaybeden kadınlara iş imkânı sağlamaktır. Ancak zaman içerisinde Cemiyet kadınlara sağladığı desteğin geçici olduğunu düşünerek, kendi bünyesinde çalışan kadınların daimi bir gelire sahip olmaları için bir evlendirme kampanyası başlatmıştır (Karakışla,

¹ Zafer Toprak, *Musavver Malumat-ı Nafia* dergisinde yayımlanan ilanları alafranga evlilik ilanları olarak ele almış ve bu ilanların bir kısmını yayımlamıştır. Bkz. Zafer Toprak. (1988b). Osmanlı'da Alafranga Evlenme İlanları. *Tarih ve Toplum*, 9 (51), 44-46.

2015: 189). Bu bağlamda Cemiyet, 1917 yılının Kasım ayında bir *İzdivaç Talimatnamesi* hazırlayarak çeşitli yayın organlarında yayımlamıştır. *Talimatname'*de bu girişimin gerekçesi olarak "aile hayat-ı içtimaiyesinin inhilalden vikayesi" (aile hayatının yok olmaktan kurtarılması) gerekçe gösterilmektedir. Buna göre Cemiyet'e kayıtlı tüm daimi işçilere evlenme zorunluluğu getirilmektedir. Erkekler en geç yirmi beş, kadınlar ise en geç yirmi yaşına kadar evlenmek zorundadırlar (Karakışla, 2005: 191-192). Bunun için Cemiyet'in merkezinde bir *İzdivaç İdaresi* kurulmuş ve ilk evlenme ilanları *Vakit* gazetesinde 21 Mart 1918'de yayımlanmıştır. 28 Haziran 1918'e kadar ise *Vakit* gazetesinde on üç defa izdivaç listesi yayımlanmıştır. Bu on üç sayıda 81'i kadın ve 55'i erkek aday olmak üzere toplam 136 evlenme ilanı yayımlanmıştır (Karakışla, 2005: 199).

İzdivaç ilanlarının yayımlandığı bir diğer mecra ise ilk sayısı 6 Haziran 1918 tarihinde yayımlanan *İzdivaç* dergisidir. On beş günde bir yayımlanan dergi kendisini "ilmi, edebi, ahlaki ve içtimai mecmua" olarak tanımlamakta ve "saadet tevlid eder" alt başlığıyla yayımlanmaktadır. Dergide ev, aile hayatı, evlilik ve sağlıkla ilgili konular bilimsel ve rasyonel bir çerçevede konunun uzmanları tarafından ele alınmaktadır (Durgun, 2016: 142-143). 7 Haziran 1918 tarihli *Vakit* gazetesi *İzdivaç*'ın yayın hayatına başlamasını "Memleketimizde bu mesleğe dair neşr olunan ilk gazetedir." ibaresiyle duyurmakta ve izdivaç ilanı kabul eden ve yayımlayan bu dergiyi evlenmek isteyenlere tavsiye etmektedir. (*Vakit*, 7 Haziran 1918: 4). Müstakil olarak evliliği ve evlilik ilanlarını konu alan dergi, kapağında "Mesleğimize muvafık ve teshil-i izdivaca hadim yazılara sahifelerimiz açıktır." ifadesine yer vermektedir. Derginin amacının açıklandığı "Maksat ve Meram" başlığı ile yayımlanan bölümde ise dergi üstlendiği sorumluluğun ciddiyetini "(*İzdivaç*) samimi ve ulvi emel ile aile teşkili hususundaki teşebbüslerin hayırlı neticelere iktiranına (ulaşmasına) çalışacak ve bunu millet ve memleketin selametiyle alakadar bir vazife-i vataniye telakki edecektir." sözleriyle ifade etmektedir (*İzdivaç* 1, 1918: 1). *İzdivaç* dergisinde ilk sayısından 31 Ekim 1918 tarihli 11. sayısına değin toplam 68 izdivaç ilanı yayımlanmıştır. *Musavver Malumat-ı Nafia'*da olduğu gibi izdivaç ilanları derginin içerisinde değil, diğer ilanlarla birlikte ilave sayfalarda ve iç kapak sayfalarında yer almaktadır.

İzdivaç ilanlarının süreli yayınlarda yayımlanması, dönemin topluma hizmet ve interaktif iletişim merkezinde gelişen yayıncılık anlayışı ile uyumluluk arz etmektedir. Geç dönem Osmanlı'da, özellikle de İkinci Meşrutiyet döneminde süreli yayınlar dönemin ruhunu yansıtan birer sosyal mecra niteliğindedirler. Süreli yayınlar reform süreçlerinin siyasi ve entelektüel aktörlerinin Osmanlı toplumuna ulaştığı pragmatik vasıtalar olmalarının yanısıra interaktif bir iletişim platformudur. Birçok dergi sütunlarında okuyucu mektuplarına geniş yer vermekte, okuyucularının sorularını cevaplamaktadır. Dönemin ruhuna uygun olarak terakkiyat (ilerleme) ve temeddün (medenileşme) çerçevesinde halkı eğitmek bu

platformun başlıca misyonları arasındadır. İzdivaç ilan yayımlayan *Musavver Malumat-ı Nafia* ve *İzdivaç* dergisi, geniş bir konu yelpazesinde yazılar yayımlamaktadır. Bu dergiler yayımladıkları izdivaç ilanları ile değişen ve dönüşen Osmanlı toplumunda bir problem haline gelen evlilik konusunda topluma hizmet etmeyi amaçlamaktadırlar. Nitekim bu dergiler daha sonra değinileceği üzere kendilerini “teshil-i izdivaca hadim” olarak nitelendirmektedirler. Herkese açık olarak yayımlanan ilanların muhatapları dergilerin otoriteleri vasıtasıyla ilan sahiplerine ulaşmaktadırlar.

Bununla birlikte izdivaç ilanları, yayımlandıkları gazete ve dergiler için birer gelir kaynağı gibi gözükmektedir. *Musavver Malumat-ı Nafia* evlilik ilanlarının fotoğrafsız olanlarından beş kuruşluk, fotoğraflı olanlardan on kuruşluk posta pulu talep etmektedir. Fakat dergi evlenmeyi arzu ettiği halde fakirlik dolayısıyla bu ücreti ödeyemeyenlerin ilanlarını meccanen yayımlayacağını duyurmaktadır (MMN 10, 1914: a9). Ayrıca evlilik ilanlarının okuyucunun ilgisini çektiğini ve derginin satışı üzerinde hatırı sayılır bir etkisinin olduğu düşünülebilir. İzdivaca aracılık etmeyi bir meslek olarak tanımlayan *İzdivaç* dergisi ise ticari ilanların her bir kelimesinden 20 para alırken, izdivaç ilanlarının her bir kelimesinden peşin olarak 40 para talep etmekte, tekrarlanan ilanlara indirim yapmaktadır (*İzdivaç* 1, 1918: a2).

Milli Aile ve Nüfus Politikaları Bağlamında Teshil-i İzdivaç

İlan vasıtasıyla evlilik pratiğini gündeme taşıyan ve izdivaç ilanları yayımlayan gazete ve dergilerin amaçlarını açıklarken “teshil-i izdivaç” kavramına vurgu yaptıkları görülmektedir. *Musavver Malumat-ı Nafia*'nın okuyucusuna ilan ettiği başlıca misyonlarından birisi teshil-i izdivaca hizmet etmek ve izdivaç ilanları yayımlamaktır. *İzdivaç* dergisi de kendisini daha ilk sayısından itibaren teshil-i izdivaca hadim bir yayın olarak nitelendirmektedir. Teshil-i izdivaç, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin de başlıca misyonlarından biridir. Nitekim Cemiyet işçilere yönelik zorunlu evlilik kampanyasını daha başlatmadan önce Cemiyet'in yönetim kurulu üyesi Arif Bey, *Vakit* gazetesine verdiği bir demeçte, kadınların ekonomik hayata dâhil olmasının her memlekette aile üzerinde tahripkâr etkisi olduğunu ifade etmekte ve bunun önüne geçmek için işçilerin “aile sahibi olmalarını hem mecburi kılacak hem de teshil edeceğiz” ifadesine yer vermektedir (akt. Karakışla, 2015: 190). Arif Bey'in daha sonradan işçileri evlendirme kampanyasına zemin hazırlayan söyleminde aile hayatının tahrip olmasının nedeni olarak kadınların ekonomik hayata katılmasını gerekçe göstermesi ve işçilerin aile sahibi olmalarını mecburi yaparak evliliği kolaylaştıracaklarını ifade etmesi ilginçtir. Oysa Karakışla'nın ifade ettiği üzere savaş koşullarında ailede çalışacak kimsesi kalmayan kadınlara iş bulmak üzere kurulan Cemiyet savaşın ortaya çıkardığı koşullar daha da zorlaşınca söz konusu kadınlara daimi bir geçim kaynağı bulmak için onları evlendirme kampanyası başlatmıştır.

İlan yayımlayan gazete ve dergilerin teshil-i izdivaç kavramına vurgu yapmasının nedeni ise İkinci Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki yönetiminin milli aile projesi kapsamında, aile ve nüfus politikasının bir

uzantısı olarak teshil-i izdivacı gündemine almış olmasıdır. Toprak'a göre "milli aile" İkinci Meşrutiyet yıllarında gündeme gelen aile buhranına bir çözüm arayışıdır (Toprak, 1991: 451). Kadınların sosyal hayata dâhil olması dolayısıyla geleneksel aile yapısının çözülmeye başlaması, ekonomik gerekçeler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle evliliklerin azalması ya da ertelenmesi ve savaşlar nedeniyle nüfusun azalması gibi aile ve nüfus üzerine tehdit oluşturan problemlerle yüzleşen İttihat ve Terakki yönetimi, evliliklerin özendirilmesi ve kolaylaştırılması için bazı adımlar atmıştır. Bunlardan ilki, 12 Mayıs 1910 tarihli *Sırat-ı Müstakim* dergisinde "Teshil-i İzdivaç Hakkında" başlığı altında şeyhülislamlığın Dâhiliye Nezareti'ne bildirdiği ve ilgili nezaretin umum vilayetlere tebliğ ettiği hükmün yayımlanmasıdır. İlgili hükme göre evliliğin kolaylaştırılması için evlilik esnasında kadınların, velilerinin ya da diğer kişilerin mehir dışında başka isimlerle gayri-meşru olarak bir şey talep etmemesi ve şeriata aykırı olarak fazla masraf edilmemesi istenmektedir (*Sırat-ı Müstakim*, 1910: 178).

İkinci olarak ise hükümet teshil-i izdivaç cemiyetlerinin kurulmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, Dâhiliye Nezareti vilayetlere gönderdiği tamimle nüfusun artışını kolaylaştırmak ve ailenin refah ve saadetini sağlayan servetin israfını önlemek üzere bazı ülkelerde görüldüğü gibi evlenmeyi kolaylaştırıcı derneklerin, teshil-i izdivaç cemiyetlerinin kurulması gerektiğini vurgulamıştır (Toprak, 1988a: 37). Bu bağlamda, evliliği kolaylaştırma ve aileyi korumaya yönelik cemiyetler kurulmuş, bunların bir kısmı yeniliği ve değişimi teşvik ederken, bir kısmı ise aileyi değişime karşı koruma misyonunu üstlenmiştir (Tekin, 2008: 122). Bu uygulamanın ilk örneklerinden birisi Kaymakam Tunalı Hilmi Bey'in başkanlığında 16 Ocak 1910 tarihinde kurulan *Karadeniz Ereğlisi Eolendiriciler Cemiyeti'*dir (Karakışla, 2015: 207).

1911 yılında *Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile İdarehanesi'*nin açılması milli aileyi korumak ve evlenmeyi kolaylaştırmak için atılmış önemli bir adımdır (BOA, DH.EUM.THR.60.20).İdarehane'nin yayımladığı *Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile Programı'*na göre nüfusun yüzde kırkına yakını yalnız yaşamaktadır ve bu durum nesillerin devamına ve nüfusun artışına engel olmaktadır. İdarehane memleketin terakkisi, ma'muriyeti, saadeti ve istikbali için böyle bir girişimde bulunduğunu açıklamakta ve evlenmek üzere başvurmak isteyenler için şartları ve sürecin nasıl işleyeceğini açıklamaktadır (Ebu'l Faruk Yusuf Cemil, 1911: 10). Buna göre evlenmek isteyen kadın ya da erkek idarehaneye bizzat başvurarak kendisi hakkında gerekli malumatı ve evlenmek istediği kişide aradığı özellikleri deftere kaydettirmekte ve idarehane başvuran adaylar arasından kendisine iki teklif sunmaktadır.

Öte yandan, evliliğin kolaylaştırılmasına ya da evliliğe aracılık edilmesine yönelik gündem Osmanlı'ya özgü gözükmemektedir. İkinci Meşrutiyet döneminde teshil-i izdivaç politikalarını yürürlüğe koyan siyasi otoritelerin Avrupa'daki örneklerin yakından incelenmesini istediği bilinmektedir.

Gerek teshil-i izdivaç cemiyetlerinin kurulması yönündeki talimatnamede Avrupa vurgusu ve gerekse Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin Fransa gibi başka Avrupa ülkelerinde bulunan benzeri evlilik kuruluşlarının işleyişini inceleme kararı bu konuda Avrupa'nın model alındığını göstermektedir. Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında evlilik ilanı yayımlayan süreli yayınlar ve evlilik için insanların bir araya gelmesine yardımcı kurumlar bulunmaktadır. Harry Cocks geç Viktorya dönemi İngiltere'sinde evlilik basını ve kurumları üzerine yaptığı çalışmasında, 1870-1914 yılları arasında ilgili evlilik kurumlarına bağlı ve sadece evlilik ilanı yayımlayan en az 22 dergi bulunduğunu ifade etmektedir. Evlilik, bu dönemde hem basın hem de kurumlar için bir endüstriye dönüşmüş ve önemli bir gelir kaynağı olmuştur (Cocks, 2013: 66). Evlilik endüstrisinin oluşmasına neden olan en önemli nedenlerden birisi ise bu tür yayınlara ve kurumlara gösterilen yoğun ilgidir. Cocks, ilan ya da kurum vasıtasıyla evliliğin orta sınıfa daha çok uzlaşmaya dayanan üst sınıf evlilik pratiklerinitaklit imkânı sunduğunu ve sosyal tırmanma beklentisi olan müşterilerin bu endüstriyi canlı tuttuklarını iddia etmektedir. Nitekim Cocks'un gözlemlerine göre gazete ve dergilerde yayımlanan ilanların ağırlıklı olarak evliliğin finansal yönüne vurgu yaptıkları görülmektedir (Cocks, 2013: 67-68).

İlan Vasıtasıyla Evliliğin Algılanışı: İzdivacın En Kolay ve En Doğru Yolu

Evliliği kolaylaştırma politikası çerçevesinde uygulamaya konan evliliğe aracılık edilmesi fikri Avrupa'da ve Osmanlı'da evlendirme derneklerinin kurulmasına ve evlilik ilanlarının gazete ve dergilerde yayımlanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 1914 yılında yayımlanan *Musavver Malumat-ı Nafia* dergisi ve 1918 yılında yayımlanan *İzdivaç* dergisi genel yayın politikalarını ve yayınladıkları izdivaç ilanlarını bu bağlamda meşru bir zemine oturtmuş gözükmedirler. Öte yandan Osmanlı toplumunda evlilik ilanlarına yoğun ilgi ve talep olmakla birlikte gerek izdivaç ilanlarının satır aralarında gerekse ilanı yayımlayan dergilerin açıklamalarında ve başka süreli yayınlarda meseleyi tartışan yazılarda toplumun gözünde ilanla evliliği meşrulaştırmaya yönelik açıklamalar dikkati çekmektedir. Bu açıklamalarda, ilan vasıtasıyla evlilik pratiğinin Avrupa'da üst zümreler tarafından dahi uygulanıyor olması önemli bir referans olarak gösterilmekte ve evliliğin tesadüfe ve şansa bırakılmayacak kadar önemli bir mesele olduğu, tarafların beklentilerine uygun eş bulmaları için en kolay ve en uygun yolun bu olduğu ifade edilmektedir. *Musavver Malumat-ı Nafia*'da "İlancılık ve İzdivaç İlanları" başlığı ile yayımlanan yazıda Osmanlı toplumundaki mevcut evlilik arayışı pratikleri eleştirilmekte ve bu konuda Avrupa'daki uygulama örnek gösterilmektedir. Osmanlı toplumunda evlilik yaşında kız ve erkekler düğün ve nikâh gibi ortamlarda beğenilmekte ya da kapı kapı dolaşarak kız aranmaktadır. Her iki durumda da evlilik tesadüfe bırakılmaktadır. Oysa Avrupa'da milyonlarca kişi gazeteye ilan vererek evlenmektedir.

“Fakat ilanlar mesela yalnız eşyaya ve emlake münhasır değildir. Mesela, Avrupa’da en zengin aileye mensup olan kızlar iradlarını, maharetlerini, sinnlerini, zevce edinmek istedikleri erkeğin ne kıbalde (karakterde), ne servet ve sanatta bulunması matlub olduğunu ve bu şerâit dairesinde izdivaca talib olanların adreslerine müracaat etmeleri lâzım geleceğini, sonra evlenmek arzusunda bulunan erkekler maişetlerini, tabiatlarını, ailelerini, nasıl bir kız istediğini yazarlar. Hatta Avrupa gazetelerinde her gün böyle izdivaç ilanlarına tesadüf olunur. Çünkü izdivacın en kolayı, yine en doğru tariki budur.” (MMN 14, 1914: 220).

İzdivaç dergisinin ilk sayısında ikinci sırada yayımlanan bir ilan ise ilan verenlerin bu konudaki kaygısını dile getirmektedir. Bu ilanın sahibi verdiği bilgilere göre yirmi bir yaşındadır, *Sanayi-i Nefise*’den mezundur, ticaretle uğraşmaktadır, zengin ve asil bir aileye mensuptur. Sefahat ve sefaletten uzak durmak için evlilik arayışındadır. İlanının sonunda ise ailesinin pek namuskâr ve eskiden beri servet sahibi, İstanbul’un eski ailelerinden olduğunu ifade ettikten sonra evlilik için neden bu yola başvurduğunu açıklama ihtiyacı hissetmektedir.

“Buraya ilan verişim belki pek vakur ağırbaşlı insanları düşündürür. Fakat kat’an şurada veya buradaki tesadüfle evlenmek arzusunda olmadığım için şerait-i izdivaciyemi ilana karar verdim. Görmek konuşmak gibi henüz adet olmayan hususata taraftar değilim. Akitten sonra ailesinin rızası olursa görürüm. [...] Bana refika olabilecek hanımın doğrudan doğruya bu izdivaç talibine cevap vermesini ne düşünüyorum ne isterim. Ailem ile ailesi tanışır. Uyuşur, işi hayırlı bir neticeye bağlar. Vakur vazifeşinas bir zevce olmak isterim.” (*İzdivaç*1, 1918: a2).

Söz konusu ilan, ilan sahibinin ilanla evlilik arayışının toplum tarafından nasıl algılanacağı konusundaki endişesini açığa vursa da ilan sahibi bir zorunluluktan ziyade bilinçli bir tercih olarak ilanla evliliğe yöneldiğini de açıkça ifade etmektedir. Evliliği tesadüfe bırakmamak ilan ile evlilik arayışının arkasındaki en güçlü motivasyon olarak gözükmektedir. Evlilik öncesi tanışmak ve görüşmek gibi pratiklere de sıcak bakmayan ilan sahibi derginin kendisine modern bir görücülük imkânı sunduğunu düşünmektedir. Nitekim kendisinin evleneceği kişiye dair somut kriterleri ve beklentileri mevcuttur. Yaşça akranlık, eğitim düzeyi, müziğe ilgi ve servet açısından denklik bunlar arasında en dikkati çekenlerdir.

İlan vasıtasıyla evliliğe yönelenlerin önemli bir kısmı ise evlilik konusunda kendilerine yardımcı olabilecek kimsenin bulunmamasını bu vasıtaya başvurmalarına gerekçe olarak göstermektedirler. Bazı ilan sahipleri daha

ilanın ilk satırında kimsesiz olduklarını ya da kendilerine İstanbul'da evlilik konusunda yardımcı olacak kimseleri bulunmadığını ifade etmektedirler.

“Tahsilim âli derecesindedir. Peder ve validem yoktur. Sinnim yirmi birdir. Memuriyetim hem muallimlik hem de ticarethanede kâtipliktir. Teehhül etmek istiyorum fakat yalnız olduğum için damatlığa girmek istiyorum. Tabiatım halim ve sakindir. Üç-dört lisan bilirim. İzdivaç edeceğim kız on altı-on yedi yaşını geçmemelidir. Bununla beraber saz bilmelidir. İzahat talebinde me'al-memnuniyei'ta olunur. Adres mahfuzdur. Unkapanı'nda M. R.” (*Beni Okuyunuz*² 16, 1914: 15a).

Aynı sayıya evlilik ilanını gönderen başka birisi ise ilan vasıtasıyla evliliğe aracı olan dergiye, “kimsesizlere pederlik vazifesini ifaya teşebbüsten” dolayı teşekkür etmekte, birçok kimsenin kendisi gibi evlenmek istediği halde evlenemediğini, kolcu kadın veya mesire mülakatı vasıtasıyla evlenenlerin ise birçoğunun mesut olamadığını ifade etmektedir (*Beni Okuyunuz* 16, 1914: a13). Bu kimseler Osmanlı toplumunda aile fertleri ya da yakınları tarafından ifa edilemeyen görüclük vazifesinin farklı vasıtalara aktarılmasından duydukları memnuniyeti dile getirmekte, söz konusu yeni pratiğin evlenmek isteyenlerin beklentilerine daha fazla cevap verdiğine dikkati çekmektedirler.

Kazım Şinasi de *Yeni Mecmua*'da yayımlanan “Şuun” başlığı altında çeşitli havadislere yer verdiği yazısında Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin ilan ile izdivaç meselesini değerlendirmekte ve yeni aileler teşkiline çalışmak gibi hayırlı bir işe başlayan Cemiyet'in adeta görücü vazifesini gördüğünü ifade etmektedir. Savaştan önce Fransa'da gazetelerin her gün birkaç sütununu bu ilanların işgal ettiğini ancak Avrupa'da buna aracılık eden bir cemiyetin bulunmadığını, tacir nasıl ücret karşılığında gazeteye ilan verirse evlenmek isteyen kadın ya da erkeğin aynı şekilde ne gibi şartlarla evlenmeye talip olduklarını bildiren bir ilan yayımlattıklarını ifade etmektedir. Kazım Şinasi'ye göre evlilik ilanlarına güvenilir bir kurumun aracılık etmesi en tercih edilen yoldur. Suiistimallerin ve hatta felaketlerin önüne geçmek için ciddiyetiyle tanınmış böyle bir cemiyetin denetçi olması lazımdır. Öte yandan Kazım Şinasi'ye göre bu ilanların kalın başlıklarla günlük gazetelerin ilk sayfalarında geçmesi biraz garip görünmektedir (Kazım Şinasi, 1918: 238).

Vakit gazetesi ise Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin evlilik ilanı yayımlatmasının başlangıçta bazılarında garip görüldüğünü ancak bu teşebbüsün şimdiye kadar verdiği olumlu sonuçlara bakıldığında böyle umumi bir tarz-ı izdivaca ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Gazeteye göre Cemiyet'e başvuruların önemli bir kısmı görücü usulüyle izdivaçtan

²Musavver Malumat-ı Nafia dergisinin 16., 17. ve 18. sayıları *Beni Okuyunuz* ismiyle yayımlanmıştır.

canı yanmış veya tanıdıklarının bu yüzden bedbaht olduğunu görmüş kimselerdir (*Vakit*, 31 Mart 1918: 2). Gazete ayrıca ilk izdivaç ilanının yayımlanmasını Osmanlı toplumsal yaşayışında mühim bir değişimin başlangıcı olarak nitelendirmekte ve artık evlenmek isteyenlerin satılık eşya arar gibi mahalle mahalle görücü dolaştırma mecburiyetinden kurtulacağını ve izdivaç ilanlarının kendilerine hayat arkadaşı arayanlara yeni bir saadet rehberi olacağını iddia etmektedir (*Vakit*, 21 Mart 1918: 1). *Temaşa* dergisi ise Cemiyet'in düzenlemiş olduğu evlendirme kampanyasını "Müslüman Osmanlı gençlerini Beyoğlu'ndaki zevk ve sefahat âlemlerinden kurtarmak, birer aile kurmalarına yardımcı olmak, vatanın gelecekteki mutluluğunu ve güvencesini sağlamak" için atılmış önemli bir adım olarak görmektedir (akt. Karakışla, 2002: 35).

Her ne kadar bazı yazılarda Cemiyet'in evliliğe aracı bir kurum olarak görücü vazifesini gördüğü iddia edilse de, evlilik ilanı verenlerin birçoğu ilan vasıtasıyla evliliğingeleneksel görücü usulü evlilikten farklı olduğunu düşünmektedirler. Buna göre geleneksel görücü usulünde, evlenecek olan kimse süreci büyük ölçüde aracı olan kimseye bırakmak mecburiyetindedir ve bu da evliliğin tesadüfe bırakılması anlamına gelmektedir. İlan vasıtasıyla evlilikte ise kişi kendi belirlediği ölçüde kendini tanıtmakta, taleplerini ve karşı taraftan beklentilerini belirlemektedir ve dolayısıyla özne olarak kendi evlilik sürecini yönetmektedir. Nadiren kızları ya da oğulları adına ilan veren aileler olmakla birlikte, ilanların tamamına yakınında kadın ya da erkek fark etmeksizin ilan sahipleri kendileri adına ilan vermişlerdir.

Derd-i Maişet ve Tarz-ı Hayat Arasında İzdivaç İlanları

Osmanlı gazete ve dergilerinde yayımlanan izdivaç ilanları incelendiğinde standart bir metin formatının olmadığı ancak ilan sahiplerinin ilanlarında belirli konularda kendileri hakkında bilgi verdikleri ve evlenmek istedikleri kişilerde olmasını istedikleri özellikleri dile getirdikleri görülmektedir. Esasında gerek kendileri gerek karşı taraf için zikrettikleri özellikler, bir evliliğin gerçekleşmesi için iki tarafın birbiri hakkında bilmesi gereken asgari malumat olarak görülmektedir. Bu asgari bilinirlik ölçütleri ise Osmanlı'nın son döneminde evlilik pratiğinin dinamikleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Evlilik ilanı yayımlayan dergiler nelerin bilinmesi gerektiği konusunda ilan sahiplerine yol göstermektedirler. 8. sayısından itibaren izdivaç ilanı yayımlayan *Musavver Malumat-ı Nafia* dergisi 10. sayısında "evvel emirde tarafeyn yekdiğerinin seviyesini, seciyesini (karakterini), varidatını öğrenmeli, ondan sonra şerait-i esasiye-i izdivaç kararlaştırılmalıdır." ifadesine yer vermektedir (*MMN* 14, 1914: 220). Seviye ile kast edilmek istenen ise büyük bir ihtimalle kişinin ailesinin sosyo-kültürel durumu ya da kendisinin eğitim durumudur. Bununla birlikte izdivaç ilanlarında kişiler fiziksel görünüm, bilinen ve konuşulan yabancı diller, idare-i beytiye konusundaki tutum, müzik ve resim gibi alanlardaki

yetenekler gibi çok farklı alanlarda bilgi vermekte ya da talepte bulunabilmektedirler.

İzdivaç konusunda kendisini profesyonel olarak gören *İzdivaç* dergisi ise daha ilk sayısında "Maksat ve Meram" bölümünde tarafların açıklığa kavuşturması gereken hususları zikretmekte ve tarafları kendileri ya da aileleri hakkında doğru bilgi vermeleri konusunda uyarmaktadır.

"Gariptir ki, bizde tarafeyn ilelebet izdivaç gününün resmiyeti içinde yaşayacaklar, birbirlerinin tarz-ı hayat ve vaziyet-i içtimaiyelerini tanıyamayacaklarmış gibi hareket ederler. Birçok noktaları gizlerler ve gizlemek hususunda pek takayyüdkâr davranırlar. Ancak tiyatro sahnelerinde mevki olabilen rol ve gösteriş, hayat sahnelerinde pek feci muvaffakiyetsizliği mûcib olur. Bazı itiyatlarımız da vardır ki, bu hallerle samimiyeti, huzur ve saadeti telîf etmek imkânsızdır. Mesela birçok aileler kendilerini olduğundan fazla göstermek, servet ve sâ mân sahibi tanıtmak isterler. Yarın bütün üryanlığıyla tezahür edecek hakikat karşısında mahcup ve müteessir olmamak için bugün metin bir muhâkeme ile her şeyi olduğu gibi anlatmak pek lazım ve zaruridir." (*İzdivaç* 1, 1918: 1).

İzdivaç dergisine göre iki tarafın verdikleri malumat konusunda samimi olması ve taraflar arasında servet, maişet ve tarz-ı hayat açısından öğrenilmeyen hiçbir şeyin kalmaması gerekmektedir. Bu malumatın ilanlarda yeterince şeffaf bir şekilde yer alması için dergi okuyucularına daha ilk sayısında detaylı bir şablon sunmaktadır. Buna göre izdivaç ilanı verecek kişilerin dergi tarafından belirlenen on maddeyi açıklığa kavuşturacak şekilde ilan vermeleri gerekmektedir (*İzdivaç* 1, 1918: a2).

1. Sinni (yaşı)
2. Kudret-i maliye ve bedeniye
3. Derece-i tahsil
4. Tarz-ı maişet
5. Huy ve tabiat
6. Nasıl bir aile teşkil edilecek
7. Ergen veya bâkir, bâkire (daha önce evlenmemiş), seyyibe (dul)
8. Meslek
9. Zevc veya zevcede aranılan evsafın başlıcaları
10. Maddi ve manevi kazancı, ev idaresinde ihtisası

Tarafların birbirleriyle ilgili olarak bilmesi gereken bilgilerin servet, maişet ve tarz-ı hayat olarak özetlenmesi Cocks'un evlilik ilanları üzerinden İngiltere için yaptığı tespiti çağrıştırmaktadır. Buna göre evlilik ilanı vasıtasıyla evliliğe uzlaşma ve denklığe dayalı üst sınıf evlilik pratiklerine öykünen orta sınıf ilgi göstermektedir ve ilan vasıtasıyla evlilik bazıları tarafından sosyal tırmanma vasıtası olarak görülmektedir. Esasında çok çeşitli bağlamlarda ve farklı amaç ve beklentilerle yayımlanan çok sayıda

evlilik ilanına bakıldığında bu tespiti düşündürten örnekler görülmektedir. Nitekim Osmanlı toplumunda da üst sınıfların evlilik pratikleri daha çok bilinirlik ve tanınırılık, tarz-ı hayatça benzerlik, ekonomik olarak denklik gibi prensiplere dayanmaktadır. İlanlar vasıtasıyla evlilik, denklik arayışında olan ya da evlilik vasıtasıyla statü kazanma arayışında olanlara bir imkân sunabilmektedir. Bununla birlikte bunu tüm izdivaç ilanlarına genellemek Osmanlı bağlamında anlamlı gözükmemektedir.

Musavver Malumat-ı Nafia, Vakıt ve İzdivaç'tayayımlanan ilanlarda tarafların servet, maişet ve tarz-ı hayat olarak belirtilen üç dinamiği merkeze alan ilanlar verdikleri görülmektedir. Öte yandan tarafların bu üç dinamiği açıklayan tarzda ilan vermeleri her zaman bu hususta denklik beklentisi içerisinde oldukları anlamına gelmemektedir. Özellikle Cocks'un da belirttiği üzere sosyal tırmanma ya da maişet arayışı söz konusu olduğunda, adaylar ilanlarında maddi unsurlara daha geniş yer vermektedirler. İlan verenler arasında içgüveysi ya da zengin bir aileye damat olmak isteyen erkek sayısı ve eşini kaybeden ve bir geçim kaynağı arayışı içerisinde olan kadın sayısı oldukça fazladır. Nitekim evlilik ilanlarının yayımlandığı söz konusu tarihler, Osmanlı Devleti'nin siyasi, toplumsal ve kültürel değişim ve dönüşüm sürecine işaret etmekle birlikte, aynı zamanda savaş gündemi ve koşullarıyla şekillenen bir dönemdir. *Musavver Malumat-ı Nafia*'dayayımlanan izdivaç ilanları Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'nın sonrasında, Osmanlı Devleti henüz Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce, *Vakit* gazetesinde yayımlanan ilanlar Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı bir atmosferde ve *İzdivaç* dergisindeki ilanlar ise yine savaşın sonlarına doğru aynı atmosferde yayımlanmıştır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında işçi ve devlet memurlarının alım gücü düşmüş, enflasyon yüksek rakamlara ulaşmış, ailenin geçimini sağlayan erkeklerin önemli bir kısmı savaşta hayatını kaybetmiş ya da gazi olmuştur. Toprak'a göre yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı'nın nüfusu Avrupa kıyasla ciddi oranda azalmış ve savaş ortamında evlilik ve doğumlar da düşüş göstermiştir (Toprak, 2017: 56). Duben ve Behar'a göre ise bunu doğrulayan yeterince veri olmamakla birlikte basında ekonomik zorlukların evliliklerin sayısını azalttığı ve boşanma oranını yükselttiği yönünde bir algı mevcuttur (1998: 57-58). Bu durum siyasi otoriteleri ve yayın dünyasını aileyi ve nüfusu korumaya yönelik politikalar geliştirmeye sevk etmiş gözükmektedir. Karakışla'nın vurguladığı üzere *Vakit* gazetesinde yayımlanan evlilik ilanları gazetenin bir girişimi değil, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin kendisine bağlı olarak çalışan kadın işçilere uzun vadede geçim kaynağı temin etmek üzere bir evlendirme kampanyası gereği yayımladığı ilanlardır. Genellikle kısa ve net ifadeler içeren bu ilanlar, başlangıçta Cemiyet'in yaptırım ve teşvik politikalarıyla belirli bir yaşa gelmeden evlenmek zorunda olanlara yönelik iken sonrasında dışarıdan gelen taleplerin de kabul edilmesiyle umuma açılmış ve Cemiyet bir nevi çöpçatanlık kurumuna dönüşmüştür. Nitekim cemiyetin kurduğu *İzdivaç*

İdaresi, İstanbul ve İstanbul dışından gelen taleplere cevap vermekte zorlanınca faaliyetini İstanbul ile sınırlandırmıştır (Karakışla, 2015: 205).

Vakit gazetesinde yayımlanan 136 ilandan 81'i kadınlara aittir ve bu kadınların çoğu kendilerini seyyibe olarak tanıtmaktadır (Karakışla, 2015: 199). Kadınların ilanlarında cemiyetin misyonu ile uyumlu olarak maişet arayışı açıkça görülmektedir. Düzenli bir geliri olan erkekler ve bu kategori içerisinde subay ve memur emeklisi olanlar kadınların öncelikli tercihleri arasındadır. Nitekim bazı kadınlar ilanlarında bu şartları sağlayan kendilerinden yaşça oldukça büyük, gazi, sakat ve malul zabıtlere taliptir (Karakışla, 2015: 2002). *Vakit* gazetesinin yayımladığı ilk ilanda seyyibe olduğunu ve tahsili olmadığını söyleyen otuz beş yaşında bir kadın elli-elli beş yaşlarında bir erkekle izdivaca talip olduğunu, sakat ve malul zabıtana da razı olduğunu belirtmektedir (*Vakit*, 21 Mart 1918: 1).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yayın hayatına başlayan ve son sayısı Mondros Mütarekesi'nden bir gün sonra yayımlanan *İzdivaç* dergisinde de savaşın Osmanlı toplumu üzerindeki etkileri açıkça görülmektedir. Derginin sağlık sütunu yazarlarından Doktor Nureddin, Dünya Harbi'nin her memlekette olduğu gibi Osmanlı'da da nüfusu olumsuz etkilediğini, eksilen nüfusun endişe verici olduğunu ve telafi etmek gerektiğini yazmaktadır (Doktor Nureddin, 1918: 112). *İzdivaç* dergisine ilan gönderen kadınların da çoğunluğu kendilerini seyyibe olarak tanıtmakta ve evinin geçimini sağlayacak bir eş aramaktadırlar. On altı yaşında evlenmek isteyen genç bir kızın ilan vasıtasıyla aktardığı hikâyesi savaş ortamının aileler üzerindeki yıkıcı etkisini özetlemektedir. Bu ilan ayrıca dönemin evlilik ilanlarının genel hatlarını belirleyen "kimsesizlik, savaş, parçalanmış aile, kibarlık, evlatlık, terbiye, ev idaresi, ev geçindirmek ve can yoldaşı" gibi anahtar kavramları içermektedir.

"On altı yaşında bir kızım, Bulgaristanlıyım. Peder ve validem, dünyada kimsem yoktur. Sekiz yaşında bir kardeşim vardı. Balkan harbinden beri ölü mü diri mi haber alamıyorum. Muharebe esnasında muhacir olduk, yolda ailemden ayrıldım, bir daha buluşamadık. Sonradan esir olup öldüklerini haber aldım. Kibar bir aile nezdinde evlatlık gibi oturuyorum. Ev geçindirebilir, yaşı kırkıdan ziyade olmayan bir zevce talibeyim. Tahsilim yoktur, dört sene yanında bulunduğum kibar aile sayesinde terbiye, intizam ve kadınlık öğrendim. Methedecek kadar güzelim. Ev idaresini de bilirim. Kendine hakikatli bir can yoldaşı isteyen idarehanede mahfuz adresime müracaat edebilir". (*İzdivaç* 7, 1918: a3).

İzdivaç dergisinde erkekler tarafından yayımlanan ilanlarda erkeklerin sağlıkları hakkında tamü's-sıhha ve tamü'l-âzâ olarak bilgi vermeleri ya da kadınların eş adaylarından bu yönde bilgi talep etmeleri ise hem savaş ortamı hem de değişen yaşam tarzı ve modern aile telakkisi ile ilişkilendirilebilir. Nitekim savaş sırasında çok sayıda kişi vücudunun bazı uzuvlarını kaybetmiş ya da salgın hastalıklara yakalanmıştır. Öte yandan

evlilikte sağlık vurgusu savaştan bağımsız olarak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı siyasi otoritelerinin ve yazılı basın gündemindedir. Evlilik, aile, ev idaresi ve çocukların eğitimi gibi Osmanlı hanesi ile ilgili meseleler artık rasyonellik, bilimsellik, standardizasyon, hijyen ve sağlık gibi modern hayatı tanımlayan kriterler eşliğinde düşünölmeye ve tartışılmaya başlanmıştır.

Ferruh Niyazi, *Tecelli* dergisinin 20 Nisan 1911 tarihli sayısında *Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile İdarehanesi*'nin kurulması münasebetiyle yazdığı yazıda sağlık meselesinin ihmal edilmesine dikkati çekmektedir. Ferruh Niyazi, evlilik meselesinin çok müşkül bir şekil aldığını itiraf etmekle birlikte, Osmanlı toplumunda evlilik konusunda en önemli sorunun evliliğin hafife alınması olduğunu iddia etmektedir. Ferruh Niyazi, izdivacı kolaylaştırmak için kurulan cemiyetten izdivacın ciddiye alınmasını istemekte, Osmanlı'da irsî bir hastalık olan frenginin yaygınlaştığını ve felakete yol açtığını ifade ederek cemiyetin bu konuda bir adım atmasını beklemektedir. Bunun için Avrupa'da olduğu gibi tarafların evlenmeden önce tamü's-sihha olduğuna dair bir rapor getirmesinin zorunlu olmasını talep etmektedir (Ferruh Niyazi, 1911: 12-13). Ferruh Niyazi'nin bu yazısı hükümetin mevcut teshil-i izdivaç politikasına ve ilgili cemiyetlerin kurulmasına bir eleştiriden ziyade, aile teşkilinin ve evliliğin rasyonel standartlara dayandırılması gerektiğini hatırlatmakta ve bu minvalde milli aile programını desteklemektedir.

İzdivaç ilanlarında bazı aileler Ferruh Niyazi'nin zorunlu olmasını önerdiği tamü's-sihha raporunu resmi olarak zorunlu olmamasına rağmen karşı taraftan talep etmektedirler. Örneğin *İzdivaç* dergisinde yayımlanan bir ilanda on dokuz yaşındaki kızları için ilan veren bir aile, kızlarının sıhhati yerinde olmakla birlikte biraz zayıf olduğunu belirtmekte ve kızlarına talip olacak zatın tamü's-sihha olmasını ve aile hekimleri tarafından muayene edilmeye muvafakat vermesini istemektedirler (*İzdivaç* 4, 1918: a4). *İzdivaç* dergisinde Aile Doktoru imzasıyla "İzdivaç Kararından Evvel" başlıklı yazıda izdivaç için yaş ve servet gibi esaslardan önce düşünölmeli gereken noktanın sağlık olduğu dile getirilmektedir (Aile Doktoru, 1918: 45). Yine bir doktor olarak dergide yazan Yunus Fehmi, son zamanlarda nüfusun azalması tehlikesine karşı izdivacı çoğaltmak ve kolaylaştırmak için birçok şeyler yapıldığını ancak bunun istenilen sonuçları vermediğini ifade etmektedir. Yunus Fehmi'ye göre evlenmek için taraflar fikren ve hissen hazır olmalı, sonra taraflar birbirinin mevkii, sosyal statüsü, ahlakı ve davranışları hakkında malumat sahibi olmalı ve en önemlisi ise nikâhtan evvel taraflar sağlık muayenesine tabi tutulmalıdır (Yunus Fehmi, 1918: 76). *Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile İdarehanesi*'nin aracılığıyla evlenmek isteyenler de İdarehane'nin doktoru tarafından muayene edilerek herhangi bir hastalığı olmadığına dair rapor almak mecburiyetindedir (Ebu'l Faruk Yusuf Cemil, 1911: 4).

İzdivaç ilanlarında sağlık hakkındaki gündemin dışında dikkati çeken bir başka husus, geleneksel Osmanlı aile hayatında evin geçiminin sağlanmasından erkek sorumlu tutulduğu halde, *İzdivaç* dergisine ilan veren 47 erkekten 28'inin evlenecekleri kadının ev geçimine katkıda bulunmasını ya da içgüveysi alacak kadar zengin olmasını istemeleridir. Bu da savaş ortamının toplumsal yapıda, sosyal ilişkilerde ve aile hayatında nasıl bir değişime neden olduğunu göstermektedir.

“Memleketim Teselya’dır. Maruf bir aileye mensubum, maaşım altı yüz kuruştur. Bir hemşiremden ma’ada kimsem yoktur. Mumailayha burada müteehhil ve müntesip olduğu aile maruftur. Sinnim yirmi beştir. Mekteb-i idadiyeden mezunum, bünye ve vücudumda hiçbir arıza ve noksan yoktur. Yalnızlığım, kimsesizliğim hasebiyle teehhül etmek arzusundayım. Refikamda aradığım evsaf ve mezaya: Evvela ailesinin maruf ve muteber, oldukça vakit ve hali müsait olması, peder ve valide gibi veli ve vasiye malik bulunmasıdır. Maaş-ı hazırım ve yalnızlığım başlı başına bir aile teşkiline mani olduğundan içgüveysi olarak kabul olunmaklığımu arzu ederim. Gerek aileme gerekse şahsıma ait malumat-ı kafiye istihsali için icabında bana da müracaat olunur.” (*İzdivaç* 5, 1918: a2).

Öte yandan ilan vasıtasıyla evliliği sadece savaş koşulları ile açıklamak yeterli gözükmemektedir. Bazı ilanlarda adaylar, maddi unsurların yanı sıra eğitim seviyesine ve hayat tarzına özel bir vurgu yapmaktadır. Zafer Toprak’ın *Musavver Malumat-ı Nafia*’da yayımlanan ilanları “alafranga evlenme ilanları” olarak nitelendirmesi tesadüf değildir. Toprak’ın alafranga nitelendirmesi hem adayların ilanlarda açıkladıkları alafranga beklentilerine hem de ilan vasıtayla evliliğin Avrupalı bir pratik olarak Osmanlı toplumsal hayatına girişine işaret etmektedir. İlan sahipleri tarz-ı hayat meselesine açıklık getirmek için ilanlarında müziğe aşina olmak, resim yapmak, Fransızca bilmek ve konuşmak, gezmeyi sevmek, hayat-ı içtimaiyeye vakıf olmak, alafranga sevmek ve son moda gibi kavramlar kullanmaktadırlar.

Musavver Malumat-ı Nafia’da yayımlanan bir ilanda yirmi yedi yaşında asil ve kibar bir aileye mensup bir erkek yine asil bir aileye mensup bir hanım kızla izdivaç etmek istemekte ve evleneceği kızın ud veya piyano çalmasını ve biraz da Fransızca bilmesini istemektedir (MMN 23, 1914: a6). Derginin yine aynı sayısında yayımlanan başka bir ilanda, resim ile meşgul olduğunu birinci özelliği olarak vurgulayan on sekiz yaşında bir genç kendisine uygun, yaşı kendinden bir iki yaş küçük bir kızla evlenmek istediğini belirtmekte ve tüm aile kendi aralarında Fransızca konuştukları için evleneceği kızın Fransızca bilmesini ve konuşmasını şart koşmaktadır. Bu kişi, servetinden ve titizlik takıntısından bahsettikten sonra son olarak evleneceği kadınının hususi odasında bulunan yağlı boya nisvan tablolarına bakarak kıskançlık etmemesini ve isterse kendisine de resim talim ettireceğini ifade etmektedir (MMN 23, 1914: a5). *İzdivaç* dergisinde

yayımlanan ilanların ikisinde ise ilan sahibi erkekler kendilerini “alafranga severim” (*İzdivaç* 5, 1918: a2; *İzdivaç* 6, 1918: a3) şeklinde tanımlarken biri de “son moda, alafranga meşrep” bir kadınla evlenmek istemektedir.

Öte yandan alafranga yaşam ve Fransızca bilmek konusunda farklı algılar ve beklentiler de ilanlarda açığa çıkmaktadır. Yirmibeş yaşında ticaretle meşgul olduğunu ve biraz Fransızcaya aşına olduğunu ifade eden bir erkek aday, maddi ve fiziksel görünüm açısından beklentilerini zikrettikten sonra evlenmek istediği kişinin musikiye ve Fransızcaya aşına olmasını istemekte ancak alafrangaya pek de heveskâr olmamasını istemektedir (*MMN* 23, 1914: a7). *İzdivaç* dergisinde de yine ticaret ile meşgul olduğunu, asil ve zengin bir aileye mensup olduğunu ve sanayi-i nefiseden resim bildiğini belirten yirmi bir yaşında bir genç, evleneceği kızın asil bir aileye mensup olmasını, ailevi ve terbiyevi kitapları okuyup anlayacak kadar tahsili olmasını istemekte ancak yabancı dil bilmesini istemediğini “Ecnebi lisanı bilmesek çok iyi olur. Çünkü bilenlerin ahlakı, edebi bir kitap okuyup da aile hayatını, aile terbiyesini öğrendiklerini, zevçlerini mesut ettiklerini görmedim. Ecnebi lisanı bütün emeklere rağmen elde süslü bir yelpaze gibi kalıyor.” sözleriyle ifade etmektedir. Aynı kişi “Kafeşantarlarda değil evimde müzik dinlemek isterim.” diyerek de eşinin piyano veya sazlardan birini bilmesini istemektedir (*İzdivaç* 1, 1918: a2). Görünen o ki, tarz-ı hayat izdivaç ilanlarında tarafların beklentileri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Alafranga yaşam tarzına aşına olmak ya da olmamak, kafeşantana gitmek ya da gitmemek tarafların evlilik arayışında belirleyici birer kritere dönüşmüş gözükmektedir (Özlük, 2016: 76).

Sonuç

Üç farklı bağlamda ortaya çıkan evlilik ilanları incelendiğinde *Musavver Malumat-ı Nafia'*da kimsesizlik, servet, hayat tarzı ve evlilik kurumundan beklentiler ön plana çıkarken, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin *Vakit* gazetesinde yayımladığı ilanlarda kötüye giden savaş koşullarında parçalanmış aile vurgusu ve daimi bir maişet arayışı ön planda gözükmektedir. Bu ilanların yayımlanmaya devam ettiği ve yoğun ilgi gördüğü bir dönemde yayın hayatına başlayan ve daha ilk sayısından itibaren evlilik ilanı yayımlayan *İzdivaç* dergisi ise geç dönem Osmanlı'da yaşanan gelişmelerin adeta özeti gibidir. Dergi aile, kadın, sağlık ve evlilik gibi Osmanlı hanesini konu alan yayıncılık temayülünün yükselişe geçtiği, kadınların eğitim sürecine dâhil olduğu ve yazılı kültürdeki görünürlüklerinin arttığı, İttihad ve Terakki iktidarının milli aile politikalarının uzantısı olarak teshil-i izdivacı, hane hayatında rasyonellik ve standardizasyonu teşvik ettiği, uzun süren ve dramatik etkileri olan yoğun savaş gündeminin parçalanmış aile, kimsesizlik, geçim sıkıntısı ve hastalıklar gibi çok çeşitli sorunlar ürettiği ve izdivaç ilanlarının yoğun ilgi gördüğünün tecrübe edildiği bir ortamda ve atmosferde yayın hayatına başlamış ve içeriğini ve gündemini bu minvalde belirlemiştir.

Gazete ve dergilerde yayımlanan ilanların içeriği, tarafların kendilerini sunma biçimleri ve evlenmek istediği kişide aradığı özellikler genelleme yapmak mümkün olmasa da kimlerin bu yeni vasıtaya başvurdukları, neden böyle bir yol tercih ettikleri ve evlilikten ne bekledikleri konusunda önemli ipuçları vermektedir. Tarafların birbirini hakkında bilmesi gereken asgari alanlar olarak tanımlanan servet, maişet ve tarz-ı hayat aslında kişilerin yapacakları evlilikten beklentilerini ortaya koymaktadır. Osmanlı'nın yoğun bir savaş gündemi içerisinde olduğu ve modernleşme yönünde önemli adımların atıldığı söz konusu dönemde yayımlanan izdivaç ilanlarının geçim derdinden hayat tarzına varıncaya dek oldukça renkli ve çeşitli bir gündemi mevcuttur. Kimi ilanlarda açık bir şekilde sosyal tırmanma, servet arayışı ve geçim derdi evliliğin gündemini belirlerken kimi ilanlarda değişen ve dönüşen Osmanlı toplumsal ve kültürel hayatına uygun bir aile hayatı kurma, eğitim, zenginlik, sosyal statü ve tarz-ı hayat açısından dengini bulma evliliğin başlıca motivasyonları arasındadır.

Tüm bunlarla beraber, Osmanlı'nın son döneminde yaşanan değişim ve dönüşüm doğu-batı, alafranga-alaturka, modern-geleneksel ikilemleri üzerinden ilanlarda görülmektedir. Öte yandan adayların mutlak olarak bu karşıtlıklardan birini tercih etmediği, her birinden kendine uygun gördüğü unsurların bazılarını tercih ettiği gözlemlenmektedir. Bu durum adayların kimi zaman değişim talep ettiğini kimi zaman ise değişimin farkında olarak değişim ile yüzleştiklerini ve çeşitli şekillerde uzlaştıklarını göstermektedir. Nitekim ilanlarda geleneksel kadın-erkek ilişkisine ve rollerine vurgu, alafranga severlik kadar alafrangadan uzak hayat tarzını muhafaza etme çabası bir arada görülebilmektedir. Bu ilanlarda evinin ve kendisinin işlerini titizce yapacak bir ev kadını arayan, eşiyile Fransızca konuşmak ve müzik dinlemek isteyen, gezilerinde kendisine refakat edecek hayat arkadaşı arayan, evini geçindirecek bir gelir arayışında olan, aile, eğitim, servet ve yaşça dengini arayan kimselere rastlamak mümkündür. Osmanlı'nın son yıllarında farklı süreli yayımlarda yayımlanan izdivaç ilanları derd-i maişet, tarz-ı hayat, sosyal tırmanma ya da üst sınıfların evlilik pratiklerine öykünme gibi belirli bir şablon ya da bağlama hapsedilemeyecek kadar çeşitlilik arz etmekte ve karmaşık bir sürecin ve dönemin izlerini taşımaktadır. Bu ilanlarda savaş koşulları, reform süreçleri, tedrisat ve matbuat alanındaki gelişmeler, Osmanlı modernleşme, medenileşme ve batılılaşma süreci ve bu süreç ile yüzleşme biçimleri gibi pek çok unsuru bir arada ve çok katmanlı olarak görmek mümkündür.

Kaynakça

- 2 Numaralı İlan.(1918, 6 Haziran). *İzdivaç*, 1, a2.
- 24 Numaralı İlan. (1918, 18 Temmuz). *İzdivaç*, 4, a4.
- 26 Numaralı İlan.(1918, 1 Ağustos). *İzdivaç*, 5, a2.
- 3 Numaralı İlan.(1918, 6 Haziran). *İzdivaç*, 1, a3.
- 32 Numaralı İlan.(1918, 1 Ağustos). *İzdivaç*, 5, a3.
- 41 Numaralı İlan.(1918, 29 Ağustos). *İzdivaç*, 7, a3.
- 44 Numaralı İlan. (1918, 15 Ağustos). *İzdivaç*, 6, a3.
- Aile Doktoru. (1918, 4 Temmuz). *İzdivaç Kararından Evvel. İzdivaç*, 3, 45.
- Cocks, Harry. (2013). TheCost of MarriageandtheMatrimonialAgency in LateVictorian Britain.*SocialHistory*, 38 (1), 66-88.
- Doktor Nureddin. (1918, 29 Ağustos). Çocukların Ölümü. *İzdivaç*, 7, 112.
- Duben, A. ve Behar, C. (1998). *İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile, Doğurganlık 1880-1940*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Durgun, H. (2016). Bir Çöpçatanlık Vasıtası Olarak İzdivaç Dergisi ve İlanları. II. *Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı Bildiri Kitabı*. Akdeniz Üniversitesi.
- Ebu'l Faruk Yusuf Cemil. (1911).*Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile Programı*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye Sokağı Numara 33.
- Ferruh Niyazi. (1911, 20 Nisan). Teşkil-i Aile ve Teshili İzdivaç Cemiyet-i Muhteremesinin Tesisi Münasebetiyle. *Tecelli*, 8, 12-13.
- İfade.(1914, 26 Şubat). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 1, 1.
- İlancılık ve İzdivaç İlanları.(1914, 28 Mayıs). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 14, 218-220.
- İlk İzdivaç Talipleri.(1918, 21 Mart).*Vakit*, 151, 1.
- İzdivaç İlanı.(1914, 11 Haziran). *Beni Okuyunuz*, 16, a13.
- İzdivaç İlanı. (1914, 30 Temmuz). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 23, a5.
- İzdivaç İlanı. (1914, 30 Temmuz). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 23, a6.
- İzdivaç İlanı. (1914, 30 Temmuz). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 23, a7.
- İzdivaç İlanları Hakkında Mühim Bir İhtar. (1914, 30 Nisan). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 10, a9.
- İzdivaç Listesi. (1918, 31 Mart). *Vakit*, 161, 2.
- İzdivaç. (1918, 7 Haziran). *Vakit*, 4.

- Karakışla, Y. S. (2002, Mart). Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin Kadın İşçileri Evlendirme Kampanyası. *Tarih ve Toplum*, 37 (219), 27-40.
- Karakışla, Y. S. (2015). *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazım Şinasi. (1918, 4 Nisan). Şuun. *Yeni Mecmua*, 38, 237-238.
- Maksat ve Meram. (1918, 6 Haziran). *İzdivaç*, 1, 1.
- Malumat'ın Karilerine Hizmeti. (1914, 28 Mayıs). *Musavver Malumat-ı Nafia*, 14, a5.
- Özlük, N. (2006). İzdivaç Dergisinin Evlilik İlanları İle Günümüzün İzdivaç Programları Adaylarının Talepleri Arasında Kısa Bir Mukayese. *Kesit Akademi Dergisi*, 2 (4), 73-83.
- Tekin, M. (2008). Meşrutiyet Döneminde Kadın ve Aile Tartışmaları. *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet*, ed. Asım Öz, İstanbul: Pınar Yayınları, 103-128.
- Teshil-i İzdivaç Hakkında. (1910, 12 Mayıs). *Sırat-ı Müstakim*, 4 (88), 178.
- Teshil-i İzdivaç ve Teşkil-i Aile İdarehanesi'nin Açılması. (1911, 12 Mart). BOA, DH.EUM.THR.60.20.
- Toprak, Z. (1988a, Mart). Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Milli Aile. *Tarih ve Toplum*, 9 (51), 34-38.
- Toprak, Z. (1988b, Mart). Osmanlı'da Alafranga Evlenme İlanları. *Tarih ve Toplum*, 9 (51), 44-46.
- Toprak, Z. (1991). The Family, Feminism, and the State during the Young Turk Period, 1908-1918. *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, İstanbul-Paris: Éditions ISIS, 441-452.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma 1908-1928*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Yıldırım, B. (2007). Haftalık Musavver Malumat-ı Nafia Mecmuası (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yunus Fehmi. (1918, 1 Ağustos 1918). Genç Kız ve Kadınlarımızın Hifz-ı Sihatlerine Ait Vesaya-yı Sıhhiye. *İzdivaç*, 5, 76.

